

PREDGOVOR

TEOFILOV OSMEH

„Nisam krpa, nisam magarac, nisam makar i hinjeno ushićeni participant širokog fronta filistarskog konsenzusa; vidim što vidim, znam šta znam, i ne pristajem. Bubreg je i dalje bubreg, dočim je mudo tek mudo, toliko još razlučiti umem.“

Teofil Pančić

Ako čitalac ove knjige zaželi da vidi portret njenog autora, Teofila Pančića, neće ga naći u ovom predgovoru. Ne zato što bih ja imao nešto protiv toga da napravim portret pisca „Peščanog spruda“, nego zato što je u ovoj knjizi on sam sebe naslikao i to sigurno bolje nego što bih ja umeo. Ta slika, taj autoportret nalazi se u tekstu pod naslovom „Ljudi sa bilborda“. Pančić je izabrao da sebe portretira u autobusu beogradskog GSP, konkretno u petnaestici. Vidimo ga kako stoji naspram srednjih vrata i kako znalački drži ravnotežu ne koristeći ruke, jer su mu one potrebne da njima drži novine. Međutim, on ih ne čita, njegov pogled ide preko njih, privučen bilbordom zalepljenim na prozor autobusa, sa koga četvoro poznatih Srba - Ljuljana Smajlović, Dule Savić, Emir Kusturica i Nenad Jezdić - ostalim Srbima „mrgodno i strogo“ poručuju da „Kosovo je Srbija“. U pozadini ove slike nazire se nepregledna kolona automobila, koja kroz zimsko sivilo mili preko Brankovog mosta.

Naš pisac je ovde sebe predstavio kao putnika koji se ni po čemu ne razlikuje od drugih koji se tiskaju u autobusu, „zanemoćavajući pod teretom tela bližnjih“, kao „smorenu senku iz autobusa“, sa „uredno rezervisanim mestom na tamnoj

strani bilborda“. Ali - da li ja to dobro vidim? - na licu autora „Peščanog spruda“ stoji vedar, skoro dobroćudan osmeh, što će biti da je njegov takoreći stojički odgovor na neuodoban položaj, gužvu oko njega, sumorno sivilo napolju i opominjuću poruku s bilborda.

Na ovom autoportretu pisca „Peščanog spruda“, čitalac će lako prepoznati dve stvari koje su u međuvremenu - to jest već u prethodnim Pančićevim knjigama - postale njegovi zaštitni znaci, simboli sveta o kome on piše: autobus i novine. Gradski, a ponekad i međugradski autobusi, posebno oni na liniji Beograd - Novi Sad, odavno su postali neka vrsta Pančićevih istraživačkih brodova, njegovi batiskafi, njegovi Nautilusi i Kalipse. Pokazao je da se Srbija dobro vidi - a neka njena lica i bolje - kad se posmatra iz tih transportnih sredstava, *sub spetiae autobusi*. A što se ne vidi kroz prozor autobusa, naći će Teofil Pančić u novinama, drugom trajnom predmetu njegove inspiracije, drugom simbolu njegovog sveta. Za razliku od ljudi koji novine samo prelistavaju ili se čak ponose što ih ne čitaju, ovaj pisac duboko ponire u tu naizgled bezvrednu lektiru, kao da je u pitanju knjiga Otkrovenja Božjeg, to jest, kako sam pisac kaže, on novine čita „intenzivno i ekstenzivno, bez zabušavanja“. Jer samo po tu cenu one mu otkrivaju svoje svete tajne, to jest daju mu ključne informacije o tome kako živimo i zašto baš tako.

Na ovoj slici Teofila Pančića njim samim ipak središnje mesto zauzima slogan „Kosovo je Srbija“. On tu stoji kao simbol jedne od glavnih tema o kojima Pančić piše. Ne, da se razumemo, nije ta tema Kosovo, nego je to onaj dominantni politički diskurs u Srbiji, koji danas plavi ravno Kosovo, ali potapa i davi i sve drugo. Teofil Pančić je i u prethodnim knjigama tumačio - onima koji su hteli da čuju - kako taj politički „drveni jezik“ funkcioniše, ko ga fazonira, ko razrađuje njegove metafore i topose, ko ga i zašto prihvata i širi. Najnovija retorika o Kosovu, koju su dizajnirali Koštunica i njegovi savetnici, podstakla ga je da u nekim tekstovima koji čine ovu knjigu nastavi ranije započetu anatomiju

jezika srpskog nacionalizma i dopuni je opisom nekih njegovih organa koji su danas aktivniji nego ranije. Utvrdio je, na primer, da je posle agresivnog i ekspanzionističkog nacionalizma, čiji su „burevjesnici“, bili Milošević i Šešelj, nastupilo vreme jednog drugačijeg nacionalističkog diskursa, čiji je „apostol“ Koštunica. Taj „plačevni, luzerski, defetistički nacionalizam koji samosažaljivo liže rane i nariče nad metafizičkom Nepravdom“, objašnjava Pančić, „može da traje (i truje) beskrajno dugo: on strahovito sporo trune, gnjili i smrdi, raspada se sifilističarski temeljno i polako“.

Pisac „Peščanog spruda“ ne šteti oštre reči - uostalom, nema anatomije bez oštrog alata - da bi što bolje razložio, sortirao i pred čitaoca izneo delove retoričkog tela ovog plačevnog nacionalizma, kao što se nije ustručavao da forenzičarski secira i korpus njegovog jače građenog, agresivnog prethodnika i roditelja. Ne propušta on da primeti i pokaže, takođe bez dlake na jeziku, i neverbalne, odnosno sasvim fizičke učinke ove retorike, u oba varijeteta i iz obe generacije. Podseća nas da bismo se sa problemom nacionalističkog diskursa, kanibalskog ili narikačkog, mnogo lakše nosili kad bi to bio samo problem jezika i stila. Lako bismo u tom slučaju izašli na kraj, na primer, sa retorikom šešeljiizma, jer je to, sve u svemu, jedno Ništa, ali na našu nesreću to je - objašnjava pisac ove knjige - jedno „Ništa koje kolje“. I u svim drugim slučajevima, nacionalistička pripovetka, u obe verzije, kanibalskoj i plačevnoj, rado se i brzo elijanski ovaploćuje, pa je i ovo u čemu se danas nalazimo dobrim delom nastalo kao njena inkarnacija, odnosno, kako kaže Pančić, danas „životarimo u ovom kavezu od Bujanovca do Horgoša“, u jednoj „pustoj, devastiranoj, ispošćenoj, iznutra poraženoj zemlji, nepreglednoj jalovini kojom vilene i gospodare duhom nišči i mračnjaci“.

Međutim, nisu precizne, britke, dobro naoštrene i na pravi način upotrebljene reči analize jedino sredstvo kojim se Teofil Pančić služi da bi se suprotstavio nacionalizmu kao retorici i politici „zločinjenja i smrtoljublja“. Ima u njegovom naoružanju još

jedno sredstvo, još jedno oružje, kojim se on takođe s uspehom služi, a koje znatno povećava snagu i efikasnost njegovih tekstova. To je vedrina, vedar osmeh, onaj koji – kao što sam rekao – vidim na autorovom autoportretu, onom na kome je sebe prikazao u petnaestici. Oko njega galama, buka i bes, zimsko sivilo i teskoba, a uz sve to i strogi likovi i stroge reči na bilbord, a on ostavlja ipak utisak čoveka koga ništa od svega toga neće izbaciti iz takta, poremetiti, ne zato što on ne vidi, ne čuje i ne razume šta sve to znači, nego baš zbog toga što čita te znake bede i nasilja, ali ih čita kao slobodan čovek, opušteno, sa osmehom. I čujem ga da onako za sebe izgovara reči koje sam stavio u moto ovog predgovora.

Odmah da priznam da sam, prikazujući ove vedre crte na liku pisca „Peščanog spruda“, na svoju ruku malo dopunio njegov autoportret, ali ostajem uveren da mu ta dopuna sasvim dopro pristaje; ubeđen sam da bi bez nje njegov lik ostao nedorečen. Jer vedrina je nesumnjivo važna osobina Pančićevog dela, njegovih tekstova, važna crta njegovog, kako se to kaže, unutrašnjeg profila. Jedan od najboljih tekstova ove knjige („Udavljeni u osmehu“) on je posvetio opisu i pohvali vedrog osmeha na licu slobodnog čoveka, objašnjavajući ljudsku i čak političku vrednost jednog takvog osmeha. Ali, naravno, nije tu govorio o sebi, nego je opušteni, vedri osmeh relaksiranog i u sebe sigurnog čoveka opisao na licu Zorana Đinđića, onako kako se on može videti na tv snimku jednog njegovog javnog duela sa Vojislavom Šešeljem od pre deset godina, koji je Pančić nedavno ponovo gledao na sajtu YouTube. Dok je vođa radikala – kaže Pančić - „krut i galamljiv, nabusit i nervozan“, Đinđić „govori mirno, oboružan vedrinom i opuštenošću čoveka koji je načisto sa sobom i svetom oko sebe“; na „pompezno tarzanisanje“, svog sagovornika odgovara „dobrohotnim ironičnim osmehom“, koji Šešelja ostavlja bez odbrane.

Eto, taj razoružavajući osmeh, tu spokojnu vedrinu slobodnog ljudskog bića ja vidim i na licu onog putnika iz petnaestice koji je sve učinio da bi se našao u položaju pogodnom za čitanje

▼ Teofil Pančić
novina, ali mu pažnju odvlači nešto drugo, nešto što ga je, reklo bi se, prilično oraspoložilo, pa se on osmehuje. Uveren sam da će i čitalac ove knjige videti taj osmeh, jer ga on čeka na mnogim njenim stranicama, i da će odobriti moju samovoljnu operaciju kojom sam ga sa Đinđićevog lica preneo i na Pančićevo, što sam u tom osmehu koji Pančić deli sa Đinđićem i, uostalom, sa svim ljudima slobodnog duha i čista srca, našao jednu od glavnih vrednosti njegovih tekstova, uključujući tu i ove objavljene u „Peščanom sprudu“.

Ivan Čolović
Beograd, avgust 2008.